

Een goed boek lees je in je vakantie

Hoe kan het moeilijker kunstgenre gedijen zonder snobistisch of elitair te worden? Over deze zoektocht sprak Matthijs Rümke in september 2002 in het Amsterdamse jeugdtheater De Krakeling in het kader van het Theaterfestival. Hier volgt de tekst van zijn lezing.

Ik ben met mijn dochter van zes naar **Sneeuwwitje en de zeven dwergen**, een vrije productie van Studio 100, gegaan en ze vond het de mooiste voorstelling die ze ooit gezien had, mooier dan de voorstellingen die ik maak.

'Kunst moet pijn doen en confronteren', citeer ik een theaterfestivaldirecteur losjes. 'Kunst moet vermaken, gewoon leuk zijn en niets meer dan dat', zegt mijn buurman Fred Grimbergen. 'Kunst moet de kloof tussen de amateurbeoefening en de hogere kunsten slechten, een zo breed mogelijk publiek bereiken. En vooral ook allochtonen bereiken.' Zo begrijp ik de wethouder van Amsterdam.

Ik maak toneel voor kinderen van vier tot twaalf jaar.

Wat moet ik?

Moet ik ze pijn doen en confronteren?

Moet ik ze met onze voorstellingen zelf aan het toneel krijgen?

Of alleen maar vermaken?

Één ding denk ik zeker te weten: **als mijn dochter een vrije productie mooier vindt dan een van mijn voorstellingen, dan doe ik iets niet goed.**

Ik kijk naar de wereld (ook door de bril van mijn dochter) en zie het volgende. We hebben een televisie met afstandsbediening. Als iets niet meteen leuk is, zap je naar een andere zender. Ik ga naar de Parade en ik zie witte wijn drinkende vrolijke mensen die een spanningsboog van twintig minuten net aankunnen. De Parade is dus een evenement dat zijn tempo heeft aangepast aan de onrust van deze wereld.

Ik vraag mij af wie het in z'n hoofd haalt nu nog te durven roepen dat de kunstenaarwereld laagdrempeliger moet. Nog nooit waren de musea zo toegankelijk als nu, nog nooit hebben zoveel klassen kinderen toneel gezien, nog nooit waren er zoveel AKO-lectuurshops en dito schrijvers. Als een kunstenaar het waagt even wat abstracter te gaan, wordt hij uitgemaakt voor elitair en dat in een tijd waarin de status van een toneelspeler bepaald wordt door wat hij verdient met een commercial: het ergste scheldwoord dat je kunt gebruiken. Vermaak mij, ontroef mij, hup nu en snel een beetje, niet te lang over doen, en hou het wel begrijpelijk. Ik zie laag-

drempeligheid, maar geen allochtonen. **Hoe laagdrempelig moet je je evenement maken om je medelander binnen te halen? Wat een treurige vergissing.**

In het jeugdtheater zie ik schoolvoorstellingen met klassen die in overvolle bussen naar onze theaters worden vervoerd. Er is lawaai in de bus en in de foyer van het theater; elk kind is omringd door honderd anderen waar hij of zij iets mee moet. De hele ambiance is die van een feestje. De paradox is dat de leraar heeft gezegd dat dit cultuur is, en dus ingewikkeld, en dat je je moet gedragen. Ik zie ook onze theaterelite, die even rusteloos, altijd weer teleurgesteld is, omdat de voorstelling niet pijn genoeg deed of niet confronterend genoeg was. Of 'te veel voor iedereen', waardoor je je weer in die schoolklas van vroeger waant.

Foto Liesbeth Ruysink

Maar wat moet ik dan met deze controversie? Wat is dat toch, dat een voorstelling pijn moet doen; we zijn toch geen masochisten! Daarbij komt dat ik in mijn leven honderden kunstuitingen tot mij genomen heb; en die werkelijk ontwortelende ervaring maar één of twee keer gehad heb. (Je verlangt er wel naar terug, zoals je ernaar verlangt iedere keer opnieuw ontmaagd te worden.) En wat kan het mij schelen of ik een breed publiek bereik; ik hoop die mensen te bereiken die in de zaal zitten, en of dat breed is of niet, is voor mij een volslagen abstract begrip.

Ik heb wel geleerd dat ik rekening moet houden met deze gegevens. Zeker voor kinderen, zeker voor een schoolvoorstelling en zeker voor een grote zaal. Ik moet vermaken, ik moet de vaart er in houden, het tempo van de televisie. Als ik dat niet doe, wordt de zaal rumoerig en kan ik het wel vergeten. En hoe meer de ambiance bepaald wordt door sociale aspecten buiten de voorstelling om, hoe meer geweld ik moet gebruiken om de collectieve aandacht te houden. Visueel geweld, emotioneel geweld dat rechtstreeks de onderbuik raakt: iets wat vaak verward wordt met inhoud. Is dan de gevolgtrekking: hoe groter het auditorium des te oppervlakkiger de voorstelling?

Rust, tijd en ruimte Ik heb jeugdvoorstellingen gemaakt over doodgaan, over de angst je moeder te verliezen, over de noodzaak de liefde van je vader te verdienen,

Hoe laagdrempelig moet je je evenement maken om je medelander binnen te halen? Wat een treurige vergissing

over eenzaamheid, over onrecht en de absurditeit van de existentie, over vooroordelen. Allemaal loodzware thema's die we in toegankelijke, lichte voorstellingen vormgaven. Licht en toegankelijk. Maar dus ook noodgedwongen in de ambiance van een feestje. Die lichtheid was mijn keuze – maar de vluchtigheid, die bij de ambiance van een feestje hoort, helemaal niet.

Als ik een van mijn kinderen zou willen doordringen van een van deze thema's, zou ik een hele lange wandeling gaan maken. We zouden ijsjes eten, langs het strand wandelen, ik zou dingen laten zien, er zouden stiltes zijn, we zouden de slappe lach krijgen, we zouden perspectieven omdraaien en pas dan zou ik het gevoel krijgen dat we zo'n thema een beetje aangeraakt hebben. Ik vind dus dat er een discrepantie is tussen de omstandigheden waarin een voorstelling ondergaan wordt en het gewicht van de inhoud. Daar bedoel ik dus niet een zwaarte of een zwaarmoedigheid mee, maar de werkelijke inhoud waar rust, tijd en ruimte voor nodig is. Wat mij betreft geldt dit ook voor een volwassene die na z'n werk naar huis holt, de kinderen en z'n hond eten geeft, nog even het nieuws meepikt en dan naar het theater racet om een graantje cultuur mee te pikken, een **Torquato Tasso** van Goethe, waar hij geen hol van snapt, maar in ieder geval heeft hij zijn maandelijks portie cultuur weer binnen.

Elke theatermaker wil dat zijn voorstelling werkt. Hij past zich dus aan, aan de omstandigheden. En dat gaat verder dan rekening houden met het lawaai van het Paraderrein. Ook bij een jeugdtheatervoorstelling weet je dat kinderen vol onrust uit een bus komen, **je weet ergens dat je publiek een halfuur geleden nog zappend naar het nieuws zat te kijken**. Een cabaretier kan daar ook op inspelen, hij benoemt dat, hij erkent de situatie. Het is niet voor niets dat het genre zo populair is in Nederland. Het sluit naadloos aan bij de sfeer van de dag, werken, zappen, hond, kinderen; Youp van 't Hek.

Wat niet gedijt, is een **Torquato Tasso**, omdat niets je voorbereidde op de rust en concentratie die je nodig hebt om die taal te vatten, en om op een of andere manier de brug te slaan tussen de tijd dat het geschreven is en je huidige realiteit. Je waant je omringd, door mensen die het wél snappen, of doen alsof, je ergert je aan dat snobisme en noemt het vervolgens elitair. En dat alleen maar, omdat je op het verkeerde moment in de verkeerde omstandigheden naar iets zat te kijken.

Erbij horen 'Je best doen' om kunst te ondergaan kan niet. 'Je best doen' is voor studie of school. Om een lijvig boek te lezen heb je vooral rust nodig. Rust van jezelf – om niet iedere zin op jezelf te betrekken (een hoogst vermoeiende bezigheid). En sociale rust. Een goed boek heeft een ander tempo dan jij. Het zegt niet wat je zelf eigenlijk al wou zeggen. Maar dat is lastig, daarvoor moet je als het ware een beetje op vakantie zijn. Op die vakantie snap je die zinnen van Goethe wel. Daar zijn het boek en jij exclusief met elkaar bezig, en die exclusiviteit is heel belangrijk. De relatie tussen de voorstelling en de toeschouwer. Een boek dat al je vrienden hebben gelezen, lees je niet vanwege dat boek, maar om erbij te horen. Dat boek lees je dus niet echt. Je bent meer bezig met waarom al die anderen dit nou mooi vonden, dan

Je weet dat je publiek een halfuur geleden nog zappend naar het nieuws zat te kijken

met wat je zelf vindt; of met even helemaal niets vinden om alleen met de schrijver bezig te zijn.

We zijn het de laatste jaren normaal gaan vinden dat een uitgever van een schrijver eist dat op de eerste pagina de aandacht van de lezer gepakt wordt. Eigenlijk zegt de uitgever: de eerste pagina moet de onrust van de lezer erkennen. Maar in wezen bemoeit de uitgever zich daar met de inhoud van het boek. Zapedrag en onrust bepalen dus de inhoud van onze lectuur.

Een van de redenen dat er altijd een avant-garde zal zijn, is dat er altijd mensen zijn die zich met kunst willen verhouden, los van hun te grote omgeving. Kunst en massaliteit is een paradox. Ik kan en mag niet iets maken wat iedereen mooi vindt, maar de omkering is ook waar: ik kan niet mooi vinden wat iedereen mooi vindt. Ik wil en moet mijn eigen relatie met het kunstvoorwerp hebben.

Ik had deze speech ook 'De beste voorstellingen zie je in het buitenland' kunnen noemen. De reis ernaar toe, het feit dat je niet meteen na je werk naar je eigen overbekende en helemaal niet meer exclusieve schouwburg hoeft, het gegeven dat je geen bekende mensen tegenkomt. Dat alles maakt dat je die voorstelling in een grotere sociale rust ondergaat.

Toen ik met mijn dochter naar **Sneeuwitje** ging, gingen we samen, niet omringd door haar schoolklas. We hebben een lange treinreis gemaakt, waarin we het over **Sneeuwitje** hadden, we hebben samen gegeten. U begrijpt, dit hele betoog is bedoeld om te verklaren waarom mijn dochter mijn voorstelling niet de allermooiste vond.

Sociale hel Hoe ga ik nu zelf om met deze gedachten?

Wat kan ik doen om de voorstellingspraktijk en de inhoud meer in harmonie te laten zijn? Welnu, mijn antwoord is: meer voorstellingen geven op locatie. Zo kan ik mijn eigen ideale theaterzaal maken. En: het publiek reist naar ons. Ten tweede **overweeg ik om vóór de voorstelling iets anders te laten gebeuren. Een concert of een proloog in een ruimte met een fontein. Iets wat als brug fungeert tussen het dagelijks leven en de voorstelling.** Het probleem is dat het geen gimmick mag zijn.

Ik wil een zaal met een grote oppervlakte en een tribune voor maximaal driehonderd mensen. Als je wilt dat toneelspelers ook intiem en klein kunnen spelen, mag het auditorium niet groter zijn. Mijn ideale zaal is die van de vlakke vloer, dat garandeert de beste zichtlijnen. Laat de speelvlak maar groot zijn. Je kunt dan majestueus zijn in de diepte en intiem en kwetsbaar bij het publiek. Er mag vooral geen gevoelsmatige scheiding zijn tussen speelvlak en auditorium.

Verder zou ik eens een schoolvoorstelling willen beginnen om vijf uur 's ochtends. Zodat de voorstelling heel duidelijk niet in een lesuurtje te vatten is, en de vaders, moeders en leraren er iets voor moeten doen. Het probleem is ook hier weer dat het geen kunstmatige gimmick mag zijn; maar goed, als experiment lijkt het me wel wat. Ook gaan we bij schoolvoorstellingen zo veel mogelijk ouders uitnodigen. Op die manier doorbreek je de sociale hel die een busrit vol schoolkinderen naar je locatie kan zijn.

Ik wil deze plannen de komende jaren werkelijk realiseren. Ik hoop dat ik niet te veel last zal hebben van beperkende maatregelen over publieksbereik, spreidingseisen en

We zijn het de laatste jaren normaal gaan vinden dat een uitgever van een schrijver eist dat op de eerste pagina de aandacht van de lezer gepakt wordt

Ik overweeg om vóór de voorstelling iets anders te laten gebeuren. [...] Iets wat als brug fungeert tussen het dagelijks leven en de voorstelling

15-procentregelingen. Ons land heeft een infrastructuur en een subsidiesysteem gericht op reizen. En, versta me niet verkeerd, soms is het heerlijk te reizen, zoals ik het soms ook heerlijk vind om bij een vrije ongesubsidieerde producent te werken. Het is goed om ook geconfronteerd te worden met marktwerking in de kunst. Maar ik hunker ernaar om de ideale omstandigheden te creëren waarin het moeilijker genre kan gedijen zonder snobistisch of elitair te worden.

Matthijs Rümke is regisseur.

Foto **Liesbeth Ruysink**

